

Nr 1

Lagutskottets betänkande i anledning av motion om rätt till ersättning ur kvarlåtenskap för vård av den avlidne.

I motionen 1973:273 av herrar Börjesson i Falköping (c) och Eriksson i Bäckmora (c) hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om utredning av möjligheterna att i ärvdabalken införa en bestämmelse som tillförsäkrar familjemedlem, hushållerska eller annan den avlidne närstående person skälig ersättning ur boets behållning för vårdarbete som utförts, trots att ej avtal finnes.

Nuvarande förhållanden

Det torde ej vara ovanligt att hushållerskor, hemmadöttrar och andra personer i liknande ställning arbetar i hemvårdande uppgifter utan att för dem bevisligen föreligger något tjänsteavtal, som reglerar löneförmåner och dylikt. Någon lagbestämd rätt finns ej för dem att i efterhand erhålla kontant ersättning utöver det underhåll i form av bostad, mat, fickpengar m. m., som må ha utgått. Lönekrav av nu avsedd art föreligger emellertid ej sällan till domstolarnas prövning. Nuvarande praxis härvidlag torde innebära att huvudsakligen kontraktsrättsliga synpunkter anlägges, dvs. att domstolarna i första hand ingår på en bedömning av vad parterna kan antagas ha avsett skola gälla dem emellan. Det blir således av betydelse om vederbörande förlitat sig på en utfästelse om framtida ersättning. Härvid kan det förhålla sig så att arbetstagaren avstått från att begära kontant lön just emedan arbetsgivaren förespeglat henne att hon i framtiden skulle få ersättning genom att bli ihågkommen i testamente eller på annat sätt. Att den arbetande haft ställning som tjänare och att arbetet varit omfattande och nyttobringande kan vara indicier på att det varit i förväntan på framtida gottgörelse som hon avstått från att fordra kontant lön. Ställning som familjemedlem, släktskap med den, för vilken arbetet utförts, egna förmögenhetstillgångar och frihet att disponera över en del av sin arbetskraft, är omständigheter som kan föranleda att arbetstagaren ej får rätt till ersättning. Om ett lönekrav av det nu berörda slaget framställs först i anslutning till arbetsgivarens frånfälle, blir hans dödsbo arbetstagarens motpart. Fastställs rätt till lön, vare sig det nu sker genom domstols dom eller genom uppgörelse utanför rätta, skall lönebeloppet i princip utbetalas innan boet skiftas.

Motionen

Motionärerna anför inledningsvis att de s. k. hemmadöttrarna, som vårdar sina föräldrar utan eller med ringa ersättning härför, utgör en relativt liten grupp i samhället. De befinner sig enligt motionärerna i en otrygg ekonomisk ställning. När föräldrarna avlider, har de små möjligheter att kunna hävda sin rätt till vårdersättning ur dödsboet, eftersom de ej kan styrka denna medelst avtal eller dylikt.

Enligt motionärernas mening är det angeläget att ifrågavarande kategori arbetstagare får skälig ersättning för sitt vårdarbete. Motionärerna anser att ett tillägg till ärvdabalken kunde ge det åsyftade resultatet. Förslagsvis skulle tillägget ha följande lydelse: "Har familjemedlem, hushållerska eller annan den avlidne närstående person under en tid av minst ett år utfört arbete för den avlidnes räkning utan att därmed erhålla skälig ersättning för sitt arbete, må vederbörande av boets behållning innan skifte företagits erhålla skälig ersättning för utfört arbete." I fråga om "skälig ersättning" bör hänsyn tas till i orten gängse belopp, såvida viss reducering inte uppenbarligen föranleds av speciella omständigheter, underårighet eller dylikt.

Ett sådant tillägg i ärvdabalken, anser motionärerna, skulle möjliggöra för många berörda att få ut skälig ersättning ur boet innan skifte förrättas. Dödsboddelägarna skulle inte längre kunna avfärda framställda ersättningsanspråk med hänvisning till att avtal ej finns. Tvist skulle endast kunna uppstå huruvida arbete utförts och om ersättning redan erhållits. Har ej ersättning utgått till "skäligt belopp" skulle den som utfört vårdnadsarbete kunna göra sin fordran gällande vid bouppteckningen och innan skiftet företas få ut sin fordran i boet.

Motionärerna anför vidare att liknande motionsyrkanden avslagits av bl. a. 1972 års värriksdag. Därefter har det inträffat att den 3 mars samma år i Norge antagits en ny arvs lag i vilken inlagits en bestämmelse om rätt för hemmavarande barn, som utan ersättning tagit vård om arvlåtaren, att före arvskiftet få ersättning ur boet om det kan anses skäligt med hänsyn till omständigheterna. Enligt motionärernas mening talar starka skäl för att man även i svensk lagstiftning inför en sådan bestämmelse.

Socialpolitiska kommittén m. m.

Socialpolitiska kommittén redovisade i september 1962 (stencil 1963:2 socialdep.) vissa undersökningar rörande frågan om stödåtgärder till de s. k. hemmadöttrarna. Uppdraget gällde en kartläggning av föreliggande behov och förslag till eventuellt erforderliga åtgärder. Kommittén tillställde varje kommun frågeformulär angående antalet hemmadöttrar i kommunen och deras situation. Svar inkom från 75 procent av kommunerna. Dessa svar utvisade att antalet ensamställda f. d. hemmadöttrar – ogifta kvinnor som huvudsakligen vårdat föräldrar eller anhöriga – med försörjningssvårigheter uppgick till 1 581. Av dessa

bodde tre fjärdedelar i landskommuner. Utredningen visade vidare att av de f. d. hemmadöttrarna hade 512 förtidspension. Antalet redovisade aktiva hemmadöttrar uppgick till 2 495. Även om kommunen inte redovisat samtliga fall så ansåg kommittén det tydligt att antalet f. d. hemmadöttrar med försörjningssvårigheter var litet. I flertalet kommuner fanns inget eller endast något enstaka fall. De personer det gällde representerade inte en kategori, som gick att avgränsa och beskriva i enkla termer. Flertalet hade nedsatt arbets- och försörjningsförmåga, men åtskilliga av dem som kommit med i undersökningen hade förvärvsarbete eller hade haft det för inte länge sedan.

De ensamställda f. d. hemmadöttrarna bestod enligt kommittén av i hög grad individuellt betonade fall, som vart och ett krävde särskild behandling. De problem, som undersökningen pekade på, var inte alltid ekonomiska eller av enbart ekonomisk natur. De åtgärder som påkallades avsåg arbetsanskaffning, medicinsk vård och behandling, arbetsvård eller annan form av rehabilitering, ekonomisk hjälp och personlig rådgivning. Kommittén betonade vidare att det behövdes upplysning och aktiv personlig medverkan från kommunernas sida, med andra ord en allmän kurativ verksamhet. Kommunala förtroendemän och tjänstemän hade en stor uppgift att fylla på detta område.

Det framhölls också att den kraftiga utbyggnaden av den allmänna arbetsförmedlingen och arbetsvården skett bl. a. med tanke på den typ av problem som f. d. hemmadöttrar representerar. Inom ramen för arbetsmarknadsverkets ansträngningar att bistå äldre kvinnor att finna en väg till – eller tillbaka till – arbetsmarknaden borde enligt kommittén många av de aktuella problemen kunna finna en lösning.

Kommittén diskuterade också frågan om generösare grunder vid bedömning av rätten till förtidspension till hemmadöttrar och fann därvid att de hjälpbehov, som kan föreligga för f. d. hemmadöttrar, inte lämpligen bör tillgodoses genom särskilda bestämmelser i lagen om allmän försäkring. Denna lag avsåg i princip att bereda medborgarna ekonomiskt skydd efter generella bedömningsgrunder.

I anledning av kommitténs förslag utfärdade *Kungl. Maj:t* år 1963 ett *circulär* (SFS 1963:698), vari anfördes:

Kungl. Maj:t vill härmed göra socialnämnderna och arbetsförmedlingsorganen uppmärksamma på vad socialpolitiska kommittén anfört och framhålla vikten av att de aktivt medverka för att hjälpa ifrågavarande hemmadöttrar, särskilt i det läge som uppstår då hemmadöttrarnas vårduppgift bortfaller exempelvis till följd av att den vårdade personen intages på vårdinrättning eller avlider. Det åligger socialstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen att meddela de råd och anvisningar som må finnas erforderliga för ändamålet.

Tidigare riksdagsbehandling

Liknande motionsyrkanden har prövats och avslagits av riksdagen åren 1964 (1LU 1964:18), 1966 (1LU 1966:10), 1969 (1LU 1969:17) och

1971 (LU 1971:1). En närmare redogörelse för ärendenas behandling finns intagen i utskottets betänkande LU 1972:1 s. 4-7.

Också vid 1972 års riksdag prövades i anledning av en motion (1972:15) frågan om möjligheterna för bl. a. hemmadöttrar att få ersättning ur kvarlåtenskapen för sitt arbete. Lagutskottet fann i sitt av riksdagen godkända betänkande (LU 1972:1) ej skäl att frångå den bedömning av frågan som dittills gjorts. Utskottet kunde således inte biträda motionärens förslag om tillägg i ärvdabalken för att tillgodose ifrågavarande grupps intressen. Utskottet ville dock framhålla det stora värdet, såväl för den enskilde som för samhället, av ifrågavarande personers arbete. Det var därför angeläget att deras intressen tilldogosågs genom andra åtgärder från samhällets sida.

Enligt utskottets mening var det självfallet av stor betydelse att regelrätta anställningsavtal upprättades så att lön kunde utgå redan under vårdtiden. Att så skedde hade ju bl. a. betydelse för möjligheten att erhålla tjänstepension och ersättning vid sjukdom. I fråga om upprättande av tjänsteavtal torde socialnämnderna i viss utsträckning kunna medverka. I detta sammanhang erinrade utskottet även om att statsbidrag sedan några år tillbaka utgick till den sociala hemhjälpen, något som underlättade för kommunerna att lämna ersättning åt vårdare i enskilt hem av åldringar eller handikappade. De hemvårdsbidrag som landstingen betalade ut för vård av person som var i kontinuerligt behov av sjukvårdande insatser gjorde det också möjligt att avlöna "hemmadöttrar" och andra anhöriga för deras arbete. Enligt utskottets mening torde i framtiden ett allt större antal av de anhöriga som har till sin huvudsakliga uppgift att i hemmen hjälpa åldringar och handikappade komma att få inkomst som hemsamariter från sitt vårdarbete.

Utskottet anförde vidare att för de personer, som - trots de möjligheter till ersättning som erbjöds genom kommunala insatser - utfört oavlönat vårdarbete, blev svårigheterna naturligtvis mest framträdande när den vårdade avled eller intogs på vårdinrättning. Problemen var då inte bara av ekonomisk natur. De åtgärder som påkallades kunde avse arbetsanskaffning, medicinsk vård och behandling, arbetsvård eller annan form av rehabilitering, personlig rådgivning eller allmänt kurativa insatser. Lösningen av dessa ofta trängande hjälpbehov kunde således sökas på olika vägar. Därvid syntes enligt utskottet, i enlighet med vad riksdagen i andra sammanhang uttalat, i första hand böra prövas de möjligheter som arbetsmarknadspolitiken erbjöd, såsom förmedling av arbetsanställning, vidareutbildning, omskolning och arbetsvård i olika former. Utskottet medgav dock att det utan tvivel var så att åtskilliga av de personer, varom var fråga, nått sådan ålder att dylika åtgärder framstod som orealistiska. För dessa personer kunde emellertid enligt utskottets uppfattning de vidgade möjligheter till förtidspensionering, som 1970 års riksdag fattat beslut om, efter prövning i enskilt fall, komma att erbjuda en godtagbar lösning.

Avslutningsvis framhöll utskottet att utredningen om kontant stöd vid arbetslöshet (KSA-utredningen) i sitt under år 1971 avgivna betänkande ägnat speciell uppmärksamhet åt dem som i olika åldrar sökte sig ut i

arbetslivet efter att under längre tid huvudsakligen ha ägnat sig åt att vårda och hjälpa åldring eller handikappad. Utredningen föreslog sålunda att ifrågavarande grupp skall kunna bygga upp en rätt till kontant arbetsmarknadsstöd genom sådant vårdarbete. Ställningstagande till KSA-utredningens förslag beräknades kunna ske vid 1973 års riksdag.

KSA-utredningens förslag

I ett den 29 april 1971 dagtecknat betänkande "Försäkring och annat kontant stöd vid arbetslöshet" (SOU 1971:42) har utredningen lagt fram förslag till lag om arbetslöshetsförsäkring och förslag till lag om kontant arbetsmarknadsstöd. Enligt 7 § i sistnämnda lagförslag skall ifrågavarande grupp kunna bygga upp rätt till kontant arbetsmarknadsstöd genom vård av åldringar och handikappade. I motiveringen till detta förslag har utredningen anfört följande.

I fråga om kontant arbetsmarknadsstöd har utredningen övervägt möjligheterna att jämställa *oavlönat vårdarbete* med förvärvsarbete i större utsträckning än som föreslagits beträffande arbetslöshetsförsäkringen. För åtskilliga som under längre tid huvudsakligen ägnat sig åt vård av föräldrar, annan anhörig eller andra personer, för vilka de ansett sig ha ansvar, kan vårduppgiften ha haft så betydande omfattning att den utgjort ett väsentligt hinder för annat arbete. Har ersättning ej utgått för detta vårdarbete, kan det enligt förutnämnda regler ej räknas som förvärvsarbete.

Fullgörande av sådana vårduppgifter måste dock oftast anses vara en arbetsinsats av värde inte bara för den vårdade och dennes familj. Vårdinsatsen är en del av de omsorger, för vilka hela samhället har ansvar. Har vårdnaden pågått regelbundet under längre tid och har den haft så betydande omfattning att vårdaren varit förhindrad att stå till arbetsmarknadens förfogande, finns goda skäl att jämställa vårdinsatsen med förvärvsarbete vid tillämpning av arbetsvillkoret.

Framdeles torde en allt större del av dessa vårduppgifter komma att utföras under former som kan likställas med förvärvsarbete, främst som social hemhjälp till åldringar och handikappade. I socialstyrelsens råd och anvisningar i socialvårdsfrågor (nr 175, utgivna i januari 1965) anges som mål för hemsamaritverksamheten att så många *åldringar och handikappade* som möjligt skall kunna leva kvar i sina invanda miljöer. Institutionsvård bör inte bli aktuell förrän det krävs så kvalificerad vård eller sådan tillsyn att den inte kan ges i hemmet. Socialstyrelsen har med anledning av förfrågningar om olika problem i samband med anlitan av anhöriga som hemsamariter hos åldringar och handikappade även framhållit att anhörighjälpen i största möjliga utsträckning bör tillvaratas och att anhörig, anlitan som hemsamarit, bör avlönas enligt samma normer som gäller för kommunens övriga samariter.

Socialstyrelsen har i detta sammanhang även understrukit att det – såväl från den anhöriges som från kommunens synpunkt – är synnerligen fördelaktigt om en anhörig är hemsamarit. Antalet timmar som den gamla eller handikappade får tillsyn blir ju ofta större än det antal arbetstimmar, för vilka den anhöriga hemsamariten erhåller arvode.

Utredningen har även funnit stöd för antagandena om den framtida utvecklingen i handikapputredningens betänkande Kommunerna och den sociala omvårdnaden (SOU 1967:53). Där framhålls (s. 66) att anhörigas

upppoffringar för många människor är en förutsättning för att de skall kunna bo kvar hemma och klara det dagliga livet. Vidare anförde utredningen: "Handikapputredningen finner att en god omvårdnad innefattar stöd och hjälp också till alla dem, anhöriga och andra, som i sina hem vårdar handikappade. Det torde i de flesta fall vara lämpligt att dimensionera och utforma hemhjälporganisationen så att dessa vårdares behov av avbytarhjälp kan tillgodoses. Detta behov bör bedömas generöst. Likaså bör kommunerna – med en generös bedömning av den handikappades hjälpbehov – ersätta vårdarbetet. Det statliga stödet till social hemhjälp, 35 procent av kommunernas nettokostnader, kan i båda fallen utgå med tillämpning av kungörelsen om statsbidrag till social hemhjälp (1964:427). Socialstyrelsen har erinrat härom i skrivelse till kommunerna."

Av riksdagen med anledning av handikapputredningens förslag beslutade ändringen i lagen om socialhjälp, som trädde i kraft 1.7.1968, innebar en ytterligare markering av det allmänna samhällsansvaret för att den enskilde medborgarens vårdbehov tillgodoses och av kommunernas skyldigheter att vidtaga alla härför erforderliga åtgärder. Detta får ses som uttryck för en aktiv socialpolitik från samhällets sida.

Ett allt större antal även av de anhöriga som har till sin huvudsakliga uppgift att i hemmen hjälpa åldringar och handikappade kan således i framtiden förutsättas få inkomst som hemsamariter från sitt vårdarbete. Därmed har de möjligheter att uppfylla arbetsvillkoret och får därigenom rätt till försäkringsersättning eller – om de inte är försäkrade – till kontant arbetsmarknadsstöd. Särskilda regler fordras endast för den som inte har haft inkomst av sitt vårdarbete.

Proposition i anledning av utredningens förslag kan förväntas komma att föreläggas innevarande års vårriksdag.

Gällande rätt i de nordiska länderna

Danmark

Ersättning till hemmavarande barn, som vårdat föräldrar, kan utgå ur dödsboet endast om det föreligger ett under arbetsgivarens livstid träffat avtal härom.

Norge

I Norge har man i rättspraxis haft en mycket liberal inställning till hithörande problem. Bedömer domstolen att ett arbetstagarförhållande har förelegat, brukar lönekravet bifallas, även utan att skriftligt eller muntligt avtal träffats härom under arbetsgivarens livstid. Den hemmavarande vårdarens fordran blir således att betrakta som en skuld i dödsboet. Som motionären påpekat utfärdades den 3 mars 1972 en ny arvs lag. I kapitel V. § 36 andra stycket har intagits en bestämmelse om hemmavarande barns rätt till ersättning ur dödsboet. Bestämmelsen har i svensk översättning följande lydelse:

Hemmavarande barn som utan rimligt vederlag har gjort särskilt mycket för arvlåtaren, kan vid arvsförfarandet kräva att få ett belopp ur boet som särskild lott om detta är rimligt med hänsyn till omständigheterna. Beloppets storlek skall avpassas efter omständigheterna. Vid avgörandet av om särskild lott skall utgå och av dess storlek skall hänsyn tas bl. a. till

den insats som barnet gjort, till barnets möjligheter att få arbete, till hur stor arvslott barnet kommer att få och till barnets och de övriga arvingarnas ekonomiska förhållanden.

Ifrågavarande bestämmelse fanns inte med i det för stortinget framlagda förslaget till arvslag utan infördes av stortinget efter hemställan av justitieutskottet (justitienemnda). I sin motivering anförde utskottet, som var enhälligt, bl. a. följande.

Vid arvskifte kan det stundom vara så att en lika delning av arvet inte skulle vara rimlig. Det händer inte så sällan att ett av barnen har stannat kvar hemma hos föräldrarna och tagit hand och vård om dem när de blivit gamla utan att få ersättning härför. I allmänhet har det inte träffats något avtal om lön för det hemmavarande barnet. Men även om det finns ett sådant avtal händer det att barnet inte fått ut full lön. Barnet har då svårigheter att vid skiftet få full ersättning eftersom fordran på lön preskriberas efter tre år. Utskottet anser att domstolen bör ha möjlighet att rätta till dessa missförhållanden om inte de övriga arvingarna vill gå med på en frivillig uppgörelse. Ifrågavarande barn måste dock ha gjort en betydande insats innan det kan bli tal om att tillerkänna barnet ett särskilt vederlag för arbetet.

Bestämmelsen bör, i alla fall för närvarande, enligt utskottets mening avgränsas till barn efter arvlåtaren. Också andra kan ha gjort en insats som borde honoreras men det är särskilt mellan föräldrar och barn som det är svårt att fastställa om ett avtal om lön förelegat. Bestämmelsen bör också avgränsas till hemmavarande barn, således barn som antingen bor i hemmet eller har sin dagliga verksamhet där. Ersättningens storlek bör avpassas efter hur omfattande och långvarigt arbetet har varit, hur gammalt barnet är, vilka möjligheter barnet har på arbetsmarknaden, hur stora tillgångarna är i boet och hurudan arvingarnas ekonomi är. Sammantaget måste en skälighetsuppskattning ske när beloppets storlek skall avpassas.

Utskottet avser att bestämmelsen skall ta sikte på barn som har arbetat hemma hos föräldrarna efter avslutad skolgång och så länge föräldrarna har kunnat bo i hemmet. Vistelse på ålderdomshem eller sjukhus under den sista levnadstiden bör därför inte inverka på vederlagskravet när detta annars är rimligt efter beaktande av de omständigheter som utskottet ovan redovisat. Man bör inte heller ta hänsyn till att hemmavarande barn kan få rätt till pension enligt de särskilda bestämmelser om pension efter avliden.

Finland

Krav på vårdnadsersättning till familjemedlen kan tas upp som skuld i bouppteckningen endast i händelse av att ett skriftligt avtal om ersättning upprättats mellan den avlidne och vårdaren och att detta företes för skattemyndigheterna (arvsskattenämnden). Endast i detta fall kan det bli fråga om boets skuld i den av lagen åsyftade meningen (Ärvedabalken 4 §: ”Boets tillgångar och skulder skola antecknas i bouppteckningen sådana de voro vid dödsfallet.”). Om sådant avtal inte upprättats godtas ersättningskravet inte av skattemyndigheterna, även om alla dödsbodelägarna skulle ha accepterat det. Det anses då nämligen inte vara fråga om den avlidnes skuld.

Utskottet

I motionen begärs utredning om möjligheterna att i ärvdabalken införa en bestämmelse, som garanterar s. k. hemmadöttrar skälig ersättning för arbete som de utfört i hemmet. Bestämmelsen bör enligt motionärerna innehålla att familjemedlem, hushållerska eller annan den avlidne närstående person, som under en tid av minst ett år utfört arbete för den avlidnes räkning utan att erhålla skälig ersättning för sitt arbete, må erhålla sådan ersättning av boets behållning innan arvskifte företas. Till stöd för sitt yrkande åberopar motionärerna bl. a. att under 1972 en motsvarande bestämmelse införts i den norska arvslagen.

Förslaget att tillgodose nu ifrågavarande grupp genom civilrättslig lagstiftning har, såsom framgår av den föregående regdogörelsen, med anledning av motioner behandlats vid 1964, 1966, 1969, 1971 och 1972 års riksdagar. I utlåtanden och betänkanden, som godkänts av riksdagen, har vederbörande utskott funnit motionernas syfte synnerligen behjärtansvärt men ansett att problemet icke borde lösas lagstiftningsvägen. Till stöd härför har anförts att förhållandena kan vara så olika i skilda fall att de knappast är ägnade för enhetlig reglering. Vidare skulle inte möjligheterna till tvist på något avgörande sätt komma att begränsas genom den ifrågasatta lagstiftningen. Särskilt frågan om vad som skall anses vara skälig ersättning skulle under alla förhållanden kvarstå. Härjämte har anmärkts att förslaget alltför mycket tar sikte på den speciella situationen vid dödsfall.

Vid 1972 års riksdag underströk lagutskottet det stora värdet, såväl för den enskilde som för samhället, av ifrågavarande personers arbete. Utskottet fann det därför angeläget att deras intressen tillgodosågs genom andra åtgärder från samhällets sida. Utskottet underströk betydelsen av att regelrätta anställningsavtal upprättades så att lön kunde utgå redan under vårdtiden. I fråga om upprättande av sådana avtal kunde enligt utskottets mening socialnämnderna i viss utsträckning medverka. Utskottet erinrade vidare om möjligheterna att genom hemvårdsbidrag avlöna "hemmadöttrar" och andra anhöriga som hemsamariter. Utskottet framhöll också att problemen för dem som i hemmet utfört oavlönat vårdarbete inte bara var av ekonomisk natur. De åtgärder som påkallades kunde avse arbetsanskaffning, medicinsk vård och behandling, personlig rådgivning eller allmänt kurativa insatser. Lösningen av dessa ofta trängande hjälpbehov kunde sålunda sökas på olika vägar. Utskottet ansåg därvid i första hand böra prövas de möjligheter som arbetsmarknadspolitikern erbjuder, såsom förmedling av arbetsanställning, vidareutbildning, omskolning och arbetsvård i olika former. I vissa fall kunde enligt utskottets mening de av 1970 års riksdag beslutade, vidgade möjligheterna till förtidspension komma att erbjuda en lösning. Utskottet hänvisade avslutningsvis till att utredningen om kontant stöd vid arbetslöshet (KSA-utredningen) föreslagit att ifrågavarande grupp skulle kunna bygga upp en rätt till kontant arbetsmarknadsstöd genom vårdarbete i hemmet.

Motionärerna har till stöd för sitt yrkande som ny omständighet

åberopat att i Norge numera införts en bestämmelse motsvarande den som motionärerna föreslagit. Förhållandena i Norge och Sverige, när det gäller möjligheterna att tillvarata ifrågavarande grupps intressen, är dock inte fullt jämförbara. Utskottet finner därför ej skäl att frångå den ståndpunkt utskottet tidigare intagit, nämligen att förevarande problem inte bör lösas på arvsrättslig väg. Utskottet kan således inte biträda motionärernas förslag om tillägg i ärvdabalken för att tillgodose "hemmadöttrarnas" intressen.

I detta sammanhang vill utskottet ånyo understryka det angelägna i att ifrågavarande personers intressen tillgodoses genom andra åtgärder från samhällets sida och då i första hand de åtgärder som utskottet föregående år pekat på. Utskottet har också fått det intrycket att kommunerna i allt större utsträckning kommit att utnyttja möjligheten att avlöna "hemmadöttrarna" som hemsamariter. Att så sker eller att särskilt tjänsteavtal upprättas med den vårdade är av stor betydelse även för möjligheterna att erhålla tjänstepension och sjukersättning. Genomförs KSA-utredningens förslag att ifrågavarande personer skall kunna bygga upp en rätt till kontant arbetsmarknadsstöd genom vårdarbete i hemmet kommer deras ställning att ytterligare förbättras. Proposition på grundval av utredningens förslag kommer enligt vad utskottet inhämtat att föreläggas årets riksdag under vårsessionen.

Under hänvisning till det anförda hemställer utskottet
att riksdagen avslår motionen 1973:273.

Stockholm den 20 februari 1973

På lagutskottets vägnar
DANIEL WIKLUND

Närvarande: herrar Wiklund i Stockholm (fp), Svedberg (s), Svanström (c), Sundelin (s), fröken Anderson i Lerum (s), herrar Lidgard (m), Hammarberg (s)*, Börjesson i Falköping (c)*, fru Lundblad (s)*, herrar Andersson i Södertälje (s), Winberg (m), Olsson i Sundsvall (c), Enlund (fp)* och fru Nilsson i Sunne (s).

* Ej närvarande vid betänkandets justering.

Reservation

av herrar Svanström (c), Lidgard (m), Börjesson i Falköping (c), Winberg (m) och Olsson i Sundsvall (c), vilka ansett

dels att det avsnitt av utskottets betänkande som börjar på s. 8 med orden "Motionärerna har" och slutar på s. 9 med orden "under vårsessionen" bort ha följande lydelse:

”Motionärerna har till stöd för sitt yrkande som ny omständighet åberopat att i Norge numera införts en bestämmelse motsvarande den som motionärerna föreslagit. Visserligen är förhållandena i Norge och Sverige, när det gäller att tillvarata ifrågavarande grupps intressen, inte fullt jämförbara. Den omständigheten att man i Norge funnit det angeläget att införa en möjlighet för ifrågavarande kategori att få skälig ersättning ur dödsboet för utfört arbete talar likväl för att frågan om införande av motsvarande bestämmelse i Sverige närmare utreds. Utskottet anser vidare följande omständigheter böra beaktas.

Obestridligen finns det ett inte obetydligt antal 'hemmadöttrar' och andra, som känt sig ha ansvar för att äldre föräldrar, annan anhörig eller andra personer får den vård de behöver och därför under lång tid utfört oavlönat vårdarbete av betydande omfattning. Sådana vårdinsatser är en del av de omsorger för vilka hela samhället har ansvar och det är därför självklart att samhället genom olika insatser lämnar ifrågavarande personer all möjlig hjälp när behov därav uppkommer, t. ex. vid den vårdades frånfalle. Utskottet vill därför ånyo understryka vad utskottet vid föregående års riksdag anförde om det angelägna i att regelrätta anställningsavtal upprättas, att kommunerna utnyttjar möjligheterna att avlöna vederbörande som hemsamarit samt att alla de möjligheter som arbetsmarknadspolitiken erbjuder tillvaratas. Det synes utskottet också angeläget att KSA-utredningens förslag, att ifrågavarande personer skall kunna bygga upp en rätt till kontant arbetsmarknadsstöd genom vårdarbete i hemmet, genomförs. Utskottet anser sig dock inte kunna bortse från att ifrågavarande personer understundom inte vill fordra att få ett anställningsavtal med den vårdade. Det kan heller inte uteslutas att förhållandena är sådana att vederbörande vårdare inte anser sig böra uppbära ersättning som hemsamarit. I detta sammanhang bör vidare enligt utskottets mening beaktas att fullgörandet av vårdarbetet måste anses vara en insats av värde för framför allt den vårdade och hans familj. Det synes utskottet därför rimligt och i förhållande till övriga dödsbo-delägare rättvist att den som utfört oavlönat vårdarbete får ersättning av dödsboet då behållningen är sådan att medel härför står till förfogande.

På grund av det anförda tillstyrker utskottet bifall till motionärernas yrkande om utredning av möjligheterna att i ärvdabalken införa en bestämmelse som tillförsäkrar ifrågavarande personer rätt till skälig ersättning för den vård som de gett den avlidne.”

dels att utskottet bort hemställa

”att riksdagen med bifall till motionen 1973:273 hos Kungl. Maj:t begär utredning av möjligheterna att i ärvdabalken införa en bestämmelse som tillförsäkrar familjemedlem, hushållerska eller annan den avlidne närstående person skälig ersättning ur dödsboets behållning för vård av den avlidne.”

Särskilt yttrande

av herrar Wiklund i Stockholm (fp) och Enlund (fp), som anför:

Obestridligen finns det många "hemmadöttrar" och andra, som av personliga skäl av olika slag känner speciellt ansvar för att åldriga föräldrar, annan anhörig eller andra personer får den vård de behöver och därför under lång tid utför oavlönat vårdarbete av betydande omfattning. Sådana vårdinsatser är en del av de omsorger för vilka hela samhället har ansvar. Det får därför anses självklart att samhället genom olika sociala insatser lämnar ifrågavarande personer all möjlig hjälp när behov därav uppkommer, t. ex. vid den vårdades frånfalle. Vi kan därför helt instämma i vad utskottet vid föregående års riksdag uttalade om betydelsen av socialnämndernas medverkan till att regelrätta anställningsavtal upprättas, att kommunerna utnyttjar möjligheterna att avlöna ifrågavarande personer som hemsamariter samt att arbetsmarknadspolitikens möjligheter tillvaratas. Av särskild betydelse anser vi vara det av KSA-utredningen framlagda förslaget att rätt till kontant arbetsmarknadsstöd skall kunna byggas upp genom att vederbörande i enskilt hem vårdar eller hjälper åldring eller handikappad. Proposition på grundval av utredningens betänkande har aviserats till årets riksdag under vårsessionen. Vi vill därför nu understryka det angelägna i att utredningens förslag i denna del genomförs.

Även om nu föreliggande slag av frivilliga vårdinsatser sålunda i regel kan komma att kompenseras genom samhällets insatser vill vi inte utesluta att det kan inträffa enstaka fall där en person som vårdat en anhörig inte får en rimlig kompensation för det behjärtansvärda arbete han utfört. I sådana fall talar vissa skäl för att han, såsom motionärerna föreslagit, borde få en skälig ersättning av dödsboet, om boet har tillgångar som medger detta. Vi vill dock påpeka att motionärernas förslag inte undanröjer möjligheterna till tvist med övriga dödsbodelägare. Såsom vid tidigare års riksdagsbehandling framhållits skulle bl. a. frågan om vad som skall anses vara skälig ersättning kvarstå. Med hänsyn härtill har vi inte ansett oss kunna tillstyrka bifall till motionärernas yrkande om en särskild utredning av möjligheterna att i ärvdabalken införa en bestämmelse om ersättning i hithörande fall. Självfallet bör dock problemet uppmärksammas då en översyn av ärvdabalken kan bli aktuell. Därvid bör även erfarenheterna av den i Norge helt nyligen införda, till speciella fall begränsade, bestämmelsen kunna beaktas.

